

Bibliografia do Testamentu Abrahamama

Bibliography of *The Testament of Abraham*

Bp Andrzej Suski¹

1. Bibliografie

- Nickelsburg G.W.E., *Review of the Literature*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 9-22.
- Haelewyck J.-C., *Clavis apocryphorum Veteris Testamenti*, Corpus Christianorum, Turnhout, Brepols 1998, s. 56-59.
- Lehnardt A., *Bibliographie zu den Jüdischen Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit*, Jüdische Schriften zur hellenistisch-römischer Zeit 6/2. Supplementa, Gütersloher Verlaghaus, Gütersloh 1999, s. 269-273.
- DiTommaso L., *A Bibliography of Pseudepigrapha Research: 1850-1999*, Journal for the Study of Pseudepigrapha. Supplement Series 39, Sheffield Academic Press, Sheffield 2001, s. 145-161.
- Orlov A., *Selected Bibliography on the Transmission of the Jewish Pseudepigrapha in the Slavic Milieux*, w: *Selected Studies in the Slavonic Pseudepigrapha*, E.J. Brill, Leiden – Boston 2009, s. 256-257.

2. Wydania

2.1. Tekst grecki

James M.R., *The Testament of Abraham. The Greek Text Now First Edited with an Introduction and Notes. With an Appendix Containing Extracts from the Arabic Version*

---

¹ Ks. bp. dr Andrzej Suski, badacz niezależny; e-mail: asuski@episkopat.pl; ORCID: 0009-0003-2219-0378.

- of the Testaments of Abraham, Isaac and Jacob*, by W.E. Barnes, Texts and Studies 2/2, University Press, Cambridge 1892, s. 77-104, 105-119 (*editio princeps* dwóch recenzji na podstawie 9 rękopisów: 6 recenzji dłuższych i 3 recenzji krótszych).
- Vassiliev A., *Mors Abrahami*, w: *Anecdota Graeco-byzantina. Pars prior*, Typis Universitatis Caesareae, Mosquae 1893, s. 292-308 (recenzja dłuższa, ms. E).
- Schmidt F., *Le Testament d'Abraham. Introduction, édition et la recension courte, traduction et notes*, t. 1-2, Université de Strasbourg 1971 (diss.).
- Stone M.E., *The Testament of Abraham. The Greek recensions*, SBL Texts and Translations 2, Pseudepigrapha Series 2, SBL Scholars Press, Missoula 1972 (obydwie recenzje).
- Schmidt F., *Le Testament grec d'Abraham. Introduction, édition critique des deux recensions grecques, traduction*, Texte und Studien zum Antiken Judentum 11, J.C.B. Mohr, Tübingen 1986 (tekst krytyczny obydwu recenzji na podstawie 32 rękopisów; **recenzja dłuższa**: A. Paryż, Biblioteka Narodowa, Fonds grec 770, fol. 225v-241r, XIV 1/4 (najlepszy tekst rec. dłuższej); B. Jerozolima, Biblioteka Patriarchatu Armeńskiego, Święty Grób 6, fol. 256r-276r, XV; C. Oksford, Biblioteka Bodleiańska, Canon. grec. 19, fol. 128v-144v, XV; D. Paryż, Biblioteka Narodowa, Fonds grec 1556, fol. 22r-32v, XIV; E. Wiedeń, Biblioteka Narodowa, Theol. grec. 333, fol. 34r-57r, XI (najstarszy recenzji dłuższej); F. Paryż, Biblioteka Narodowa, Fonds grec 1313, fol. 32v-37v, XV; G. Istambuł, Biblioteka Patriarchatu, Panhagias 130, fol. 140r-153r, XVII; H. Andros, Klasztor Zoodochos, Pigi 9, fol. 65v-81r., XVI; I. Ankara, Biblioteka Tureckiego Towarzystwa Historycznego, Gr. 60, s. 267-320, XVI; J. Montpellier, Biblioteka Fakultetu Medycyny, Gr. 405, fol. 61r-83r, XV-XVI; K. Jerozolima, Biblioteka Patriarchatu Greckiego, św. Saba 373, fol. 405r-411v, XVI; L. Wenecja, Biblioteka św. Marka (Marciana), Gr. VII, 39, fol. 359r-378v, XVI; M. Londyn, Muzeum Brytyjskie, Addit. 25881, fol. 366r-376r, XVI; N. Athos, Klasztor św. Pantelejmona 631, fol. 49r-67v, XVII; O. Jerozolima, Biblioteka Patriarchatu Greckiego, św. Saba 492, s. 33-44, XVIII; P. Bolonia, Biblioteka Uniwersytecka 2702, fol. 129r-152v, XV; Q. Athos, Klasztor Konstantinopolu 14, s. 358-391, XV; R. Patmos, Klasztor św. Jana, 572, fol. 186v-193v, XVI; S. Ateny, Wydział filologii bizantyjskiej i neogreckiej, Sp. P. Lambros 10, fol. 110r-150v, XVII; T. Therapnes, Klasztor Czterdziestu Męczenników 53, fol. 102v-121v, XVIII; U. Andros, Klasztor św. Mikołaja 8, fol. 37v-43v, XVIII; V. Meteory, Klasztor Przemienienia 414, fol. 44v-56v, XVII; W. Synaj, Klasztor św. Katarzyny, Gr. 431, fol. 80v-94r, XV; **recenzja krótsza**: A. Paryż, Biblioteka Narodowa, Fonds grec 1613, fol. 87v-96v, XV; B. Paryż, Biblioteka Narodowa, Suppl. grec 162, fol. 106v-114v, XIV; C. Wiedeń, Biblioteka Narodowa, Hist. gr. 126, fol. 10v-18r, XIV; D. Mediolan, Biblioteka Ambrożyńska, Grec 259 (D 92 sup.), fol. 115r-118v, XI; E. Mediolan, Biblioteka Ambrożyńska, Grec 405 (G 63 sup.), fol. 164r-171r, XI (najlepszy tekst recenzji krótszej); F. Meteory, Klasztor Przemienienia 382, fol. 123r-130v, XV; G. Londyn, Muzeum Brytyjskie, Addit. 10014, fol.

- 38r-39v, XVI; H. Ateny, Towarzystwo Historii i Etnologii 254, fol. 215r-221r, XVI; I. Athos, Klasztor Koutloumous 176, fol. 106v-112v, XV).
- Denis A.-M. – Janssens Y., *Concordance grecque des pseudépigraphes d'Ancien Testament. Concordance, Corpus des textes, Indices*, Université Catholique de Louvain, Louvain 1987, s. 825-832 (obydwie recenzje bez aparatu krytycznego).

2.2. Wersja koptyjska

- Guidi I., *Il testo copto del Testamento di Abramo*, „Rendiconti della Reale accademia dei Lincei, Classe di scienze morali, storiche e filologiche” 5/9 (1900) s. 157-180 (Watykan, Biblioteka Apostolska, Vat. copt. 61, fol. 148v-163v, tekst bohairycki).

2.3. Wersja arabska (z koptyjskiego)

- Heide M., *Das Testament Abrahams. Edition und Übersetzung der arabischen und äthiopischen Versionen*, Aethiopianischen Forschungen 76, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2012, s. 63-91.

2.4. Wersja etiopska (z arabskiego)

- Zotenberg H., *Manuscripts orientaux. Catalogue des manuscrits éthiopiens (Gheez et Amharique) de la Bibliothèque Nationale*, Imprimerie National, Paris 1877, s. 200-203.
- Conti R.C., *Nuovi appunti sui Giudei d'Abissinia*, „Rendiconti della Reale accademia nazionale dei Lincei, Classe di scienze morali, storiche e filologiche” 5/31 (1922) s. 221-240 (Paryż, Biblioteka Narodowa, Abbadie 107, fol. 20v-26r).
- Aeščoly A.Z., *Recueil de textes falachas. Introduction. Textes éthiopiens (édition critique et traduction). Index*, Université de Paris. Travaux et mémoires de l'Institut d'ethnologie 55, Institut d'ethnologie, Paris 1951, s. 49-66 (Paryż, Biblioteka Narodowa, Abbadie 107, fol. 20v-26r, XIX w.), s. 66-75 (Paryż, Biblioteka Narodowa, ms. éth. 58).
- Gaguine M., *The Falasha Version of the Testaments of Abraham, Isaac and Jacob. A Critical Study of Five Unpublished ms.: with Introduction, Translation and Notes*, University of Manchester 1965 (diss.).
- Heide M., *Das Testament Abrahams. Edition und Übersetzung der arabischen und äthiopischen Versionen*, Aethiopianischen Forschungen 76, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2012, s. 93-128 (recenzja I), 129-132 (recenzja II).

2.5. Wersja słowiańska

Grupa SI 1

- Tichonravov N.S., *Pamjatniki otrečennoj russkoj literatury*, t. 1, Sankt Petersburg 1863, s. 79-90 [= Slavic Printings and Reprintings 184/1, Walter de Gruyter, The Hague – Paris 1970, s. 79-90] (Moskwa, Klasztor Trójcy, św. Sergiusz 730, fol. 2-10v, XVI, rosyjski).
- Tichonravov N.S., *Apokrifčeskija skazanija*, „Sbornik Otdelenija Ruskogo Jazyka i Slowenosti Imperatorskoj Akademii Nauk” 58/4 (1894) s. 1-8 (Moskwa, Biblioteka Publiczna 27, fol. 1-6, XIII, bułgarski).
- Polívka G., *Die apokryphische Erzählung vom Tode Abrahams*, „Archiv für slavische Philologie” 18 (1896) s. 112-125 (Moskwa, Biblioteka Publiczna 27, fol. 1-6, XIII, bułgarski).
- Franko I., *Apokrifi i legendi*, t. 4, Lvov 1906, s. 104-108 (fragment z Ujhorod, XVIII, ukraiński).

Grupa SI 2

- Jagič V., *Prilozi k historii književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, t. 1: *Staro doba*, Zagreb 1868, s. 25-27 (Zagrzeb, Biblioteka Narodowa i Uniwersytecka, R 4001, fol. 221r-223r, 1468, fragment chorwacko-głagolicki).
- Strohal R., *Stare hrvatske apokrifne priče i legende*, Bjelovar 1917, s. 57-60 (Zagrzeb, Chorwacka Akademia Nauki i Sztuki, IV.a.120, fol. 49v-54r, XVI, chorwacko-głagolicki).
- Mladineo N., *La versione croata glagolitica del Testamento di Abramo (I): Stato della ricerca e pubblicazione dei manoscritti inediti*, „Slovo” 65 (2015) s. 47-53 (Oksford, Biblioteka Bodleiańska, Canon. liturg. 414, fol. 13c-16a, XV 1/4, chorwacko-głagolicki).
- Mladineo N., *La versione croata glagolitica del Testamento di Abramo (I): Stato della ricerca e pubblicazione dei manoscritti inediti*, „Slovo” 65 (2015) s. 53-56 (Sankt Petersburg, Biblioteka Publiczna, ms. Bč 5, fol. 41v-43v, XV 4/4, chorwacko-głagolicki).

Grupa SI 3

- Lavrov P.A., *Apokrifčeske teksty*, Sbornik Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti 63/4, Sankt Petersburg 1899, s. 78-81 (serbski z Athos, XV).
- Jacič V., *Prilozi k historii književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, t. 1: *Staro doba*, Zagreb 1868, s. 22-24 (serbski z Raguzy, 1520).

2.6. Wersja rumuńska

Roddy N., *The Romanian Version of the Testament of Abraham, Text, Translation, and Cultural Context*, Early Judaism and its Literature 19, Society of Biblical Literature, Atlanta 2001 (26 rękopisów).

3. Przekłady nowożytne

3.1. Przekłady tekstu greckiego

Angielskie

Box G.H., *The Testament of Abraham: Translated from the Greek Text with Introduction and Notes with an Appendix Containing a Translation from the Coptic Version of the Testaments of Isaac and Jacob by S. Gaselee*, TED Series 2, Society for Promoting Christian Knowledge, London 1927, s. 1-54 (obydwie recenzje).

Craigie W.A., *The Testament of Abraham*, w: *Ante-Nicene Fathers: Translations of the Writings of the Fathers down to A.D. 325*, t. 9, red. A. Menzies, The Christian Literature Company, New York 1896, s. 183-201 (obydwie recenzje).

Ginzberg L., *The Legends of the Jews. Translated from the German Manuscript by Henrietta Szold*, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia 1909, s. 299-306.

James M.R., *The Testament of Abraham. The Greek Text Now First Edited with an Introduction and Notes with an Appendix Containing Extracts from the Arabic Version of the Testaments of Abraham, Isaac and Jacob, by W.E. Barnes*, Texts and Studies 2/2, University Press, Cambridge 1892, s. 135-139.

Reed A.Y., *Testament of Abraham*, w: *Outside the Bible: Ancient Jewish Writings Related to Scripture*, red. L. Feldman – J.L. Kugel – L.H. Schiffman, Jewish Publication Society – University of Nebraska Press, Philadelphia – Lincoln 2013, s. 1671-1696 (obydwie recenzje na podstawie wydania F. Schmidta).

Sanders E.P., *Testament of Abraham (First to Second Century A.D.). A New Translation and Introduction*, w: *The Old Testament Pseudepigrapha*, t. 1: *Apocalyptic Literature & Testaments*, red. J.H. Charlesworth, Doubleday, New York 1983, s. 882-902 (obydwie recenzje).

Stone M.E., *The Testament of Abraham. The Greek recensions*, SBL Texts and Translations 2, Pseudepigrapha Series 2, Society of Biblical Literature, Missoula 1972 (obydwie recenzje).

Turner N., *The Testament of Abraham*, w: *The Apocryphal Old Testament*, red. H.F.D Sparks, Clarendon Press, Oxford 1984, s. 393-421 (recenzja dłuższa).

Francuskie

Delcor M., *Le Testament d'Abraham. Introduction, traduction du texte grec et commentaire de la recension grecque longue, suivie de la traduction des Testaments d'Abraham, d'Isaac et de Jacob d'après les versions orientales*, Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha 2, E.J. Brill, Leiden 1973, s. 87-185 (recenzja dłuższa).

Schmidt F., *Testament d'Abraham*, w: *La Bible. Écrits intertestamentaires*, red. A. Dupont-Sommer – M. Philonenko, Bibliothèque de la Pléiade, Éditions Gallimard, Paris 1987, s. 1649-1690 (obydwie recenzje).

Hiszpańskie

Vegas Montaner L., *Testamento de Abrahám*, w: *Apócrifos del Antiguo Testamento*, t. 5, red. A. Díez Macho, Ediciones Cristianidad, Madrid 1987, s. 439-527.

Neogreckie

Agourides S.C., Διαθήκη Αβραάμ, „Δελτίον Βιβλικῶν Μελετῶν” 1 (1972) s. 238-248.

Niemieckie

Janssen E., *Testament Abrahams*, w: *Unterweisung in lehrhafter Form*, Jüdische Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit 3/2, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1975, s. 205-254 (obydwie recenzje zestawione w kolumnach).

Rießler P., *Altjüdisches Schriftum ausserhalb der Bibel übersetzt und erläutert*, Benno Filser Verlag, Augsburg 1928, s. 1091-1103, 1332-1333.

Rießler P., *Das Testament Abrahams, ein jüdisches Apokryphon*, „Theologische Quartalschrift” 106 (1925) s. 3-22.

Polskie

Wittlieb M., *Testament Abrahama*, w: *Apokryfy Starego Testamentu. Opracowanie i wstępy ks. Ryszard Rubinkiewicz*, Prymasowska Seria Biblijna, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 1999, s. 82-100 (obydwie recenzje).

Włoskie

- Colafermina C., *Apocrifo giudeo-cristiano. Il Testamento di Abramo. Introduzione, traduzione e note*, Collana di Testi Patristici 118, Città Nuova Editrice, Roma 1995, s. 47-93 (obydwie recenzje).
- Piattelli E., *Il Testamento di Abramo*, „Annuario di Studi Ebraici” 2 (1964) s. 111-122.
- Rosso Ubigli L., *Testamento di Abramo*, w: *Apocrifi dell’Antico Testamento*, t. 4, red. P. Sacchi, Biblica 8, Paideia, Brescia 2000, s. 50-101.

3.2. Przekłady wersji koptyjskiej

- Andersson E., *Abraham’s Vermächtnis aus dem Koptischen übersetzt*, „Sphynx 6” (1903) s. 220-236.
- Chaîne M., *Traduction des Testaments faite sur le texte copte bohairique*, w: *Le Testament d’Abraham. Introduction, traduction du texte grec et commentaire de la recension grecque longue, suivie de la traduction des Testaments d’Abraham, d’Isaac et de Jacob d’après les versions orientales*, red. M. Delcor, Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha 2, E.J. Brill, Leiden 1973, s. 186-213.
- MacRae G., *The Coptic Testament of Abraham*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Montana 1976, s. 327-340.
- Heide M., *Das Testament Abrahams. Edition und Übersetzung der arabischen und äthiopischen Versionen*, Aethiopischen Forschungen 76, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2012, s. 149-162 (przekład I recenzji), 163-167 (przekład II recenzji).

3.3. Przekłady wersji arabskiej

- Barnes W.E., *Appendix Containing Extracts from the Arabic Version of the Testaments of Abraham, Isaac and Jacob*, w: *The Testament of Abraham. The Greek Text Now First Edited with an Introduction and Notes. With an Appendix Containing Extracts from the Arabic Version of the Testaments of Abraham, Isaac and Jacob*, by W.E. Barnes, red. J.M. Rhodes, Texts and Studies 2/2, University Press, Cambridge 1892, s. 135-139.
- Heide M., *Das Testament Abrahams. Edition und Übersetzung der arabischen und äthiopischen Versionen*, Aethiopischen Forschungen 76, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2012, s. 149-162 (przekład I recenzji), s. 163-167 (przekład II recenzji).

3.4. Przekłady wersji etiopskiej

- Aešcoly A.Z., *Recueil de textes falachas. Introduction. Textes éthiopiens (édition critique et traduction). Index*, Université de Paris. Travaux et mémoires de l’Institut d’ethnologie 55, Institut d’ethnologie, Paris 1951, s. 49-66.

Leslau W., *Falasha Anthology: Translated from Ethiopic Sources with an Introduction*, Yale Judaica Series 6, Yale University Press, New Haven 1951, s. 91-102, 176-180.

3.5. Przekłady wersji słowiańskiej

Cooper D.S. – Weber H.E., *The Church Slavonic Testament of Abraham*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 301-326.

4. Studia i opracowania

Allison D.C., *Job in the Testament of Abraham*, „Journal for the Study of the Pseudepigrapha” 12 (2001) s. 131-147.

Allison D.C., *Rejecting Violent Vengeance: The Background of Luke 9:53-56*, „Journal of Biblical Literature” 121 (2002) s. 459-478.

Allison D.C., *Abraham's Oracular Tree (T. Abr. 3:1-3)*, „Journal of Jewish Studies” 54 (2003) s. 1-11.

Allison D.C., *Resurrecting a Calf. The Origin of 'Testament of Abraham' 6:5*, „The Journal of Theological Studies” 55 (2004) s. 103-116.

Allison D.C., *Testament of Abraham*, w: *Eerdmans Dictionary of Early Judaism*, red. J.J. Collins – D.C. Harlov, Eerdmans, Grand Rapids 2010, s. 298-300.

Allison D.C., *Testament of Abraham*, Commentaries on Early Jewish Literature, Walter de Gruyter, Berlin – New York 2013.

Aranda Pérez G., *Apócrifos del Antiguo Testamento en lengua copta*, w: *II Simposio bíblico español (Cordoba 1985)*, red. V. Collado-Bertomeu – V. Villar-Hueso, Publicaciones del Monte de Piedad, Valencia – Córdoba 1987, s. 314-526 (zwl. 519-520).

Biliarsky I., *Le Testament d'Abraham et sa présence dans un convey juridique et antihérétique (BAR Mss. sl. 636). II: Le message et la fonction du texte deutero-canonique dans le recueil*, „Bulgarian Historical Review” 47 (2019) s. 3-28.

Bunta S., *One Man (φωϛ) in Heaven: Adam – Moses Polemics in the Romanian Versions of The Testament of Abraham and Ezekiel the Tragedian's Exagoge*, „Journal for the Study of the Pseudepigrapha” 16 (2007) s. 139-165.

Calvert N.L., *Abraham Traditions in Middle Jewish Literature. Implications for the Interpretation of Galatians and Romans*, University of Sheffield 1993, s. 236-261 (diss.).

Caragounis C.C., *The Son of Man. Vision and Interpretation*, Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 38, Mohr Siebeck, Tübingen 1986, s. 91-92.

Cavallin H.C., *Leben nach dem Tode im Spätjudentum und im frühen Christentum*, w: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im*

- Spiegel der neueren Forschung*, t. 2/19,1, red. H. Temporini – W. Haase, De Gruyter, Berlin – New York 1979, s. 240-345 (zwl. 302-304).
- Charlesworth J.H., *The Pseudepigrapha and Modern Research with a Supplement*, Scholars Press, Chico 1981, s. 70-72, 270-271.
- Chazon E.G., *Moses' Struggle for his Soul: A Prototype for the 'Testament of Abraham', the 'Greek Apocalypse of Ezra', and the 'Apocalypse of Sedrach', „Second Century”* 5 (1985-1986) s. 151-164 (zwl. 152-158).
- Colafrancesca C., *Apocrifo giudeo-cristiano. Il testamento di Abramo. Introduzione, traduzione e note*, Collana di Testi Patristici 118, Città Nuova Editrice, Roma 1995, s. 7-41 (wprowadzenie).
- Collins J.J., *The Genre Apocalypse in Hellenistic Judaism*, w: *Apocalypticism in the Mediterranean World and the Near East: Proceedings of the International Colloquium on Apocalypticism, Uppsala, August 12-17, 1979*, red. D. Hellholm, Mohr Siebeck, Tübingen 1983, s. 531-548 (zwl. 541-544).
- Collins J.J., *Between Athens and Jerusalem: Jewish Identity in the Diaspora*, B. Eerdmans, Grand Rapids 2000, s. 248-251.
- Collins J.J., *The Apocalyptic Imagination. An Introduction to Jewish Apocalyptic Literature*, B. Eerdmans, Grand Rapids 2016, s. 253-255.
- Croq A., *Note sur la réception du Testament d'Abraham dans la tradition arabo-islamique*, „Der Islam” 97 (2020) s. 43-63.
- Davila J.R., *The Provenance of the Pseudepigrapha: Jewish, Christian, or Other?*, E.J. Brill, Leiden 2005, s. 199-207.
- Dean-Otting M., *Heavenly Journeys: A Study of the Motif in Hellenistic Jewish Literature*, *Judentum und Umwelt* 8, Peter Lang, Frankfurt am Main 1984, s. 175-224.
- Delcor M., *De l'origine de quelques traditions contenues dans le Testament d'Abraham*, w: *Proceedings of the Fifth World Congress of Jewish Studies*, t. 1, red. P. Peli, World Union of Jewish Studies, Jerusalem 1969, s. 192-200.
- Delcor M., *Le Testament d'Abraham. Introduction, traduction du texte grec et commentaire de la recension grecque longue, suivie de la traduction des Testaments d'Abraham, d'Isaac et de Jacob d'après les versions orientales*, *Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha* 2, E.J. Brill, Leiden 1973, s. 1-86 (wprowadzenie).
- Delcor M., *Les Apocalypses juives*, Berg International, Paris 1995, s. 105-115.
- Denis A.-M., *Introduction aux pseudépigraphes grecs d'Ancien Testament*, *Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha* 1, E.J. Brill, Leiden 1970, s. 31-37.
- Denis A.M. – Haelewyck J.-C., *Introduction à la littérature religieuse judéo-hellénistique*, t. 1, Brepols, Turnhout 2000, s. 173-199.
- Diez Macho A., *Apocrifos del Antiguo Testamento*, t. 1: *Introducción general a los Apocrifos del Antiguo Testamento*, Ediciones Christianidad, Madrid 1984, s. 276-277 (wprowadzenie).
- Dochhorn J., *Abel and the Three Stages of Postmortal Judgement. A Text-Critical and Redaction-Critical Study of the Christian Elements in 'Testament of Abraham'*,

- w: *The Changing Face of Judaism, Christianity and Other Greco-Roman Religions in Antiquity*, red. I.H. Henderson – G.S. Oegma, Studien der jüdischen Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit 2, Gütersloher Verlag, Gütersloh 2006, s. 398-414.
- Doran R., *Narrative Literature*, w: *Early Judaism and Its Modern Interpretation*, red. R.A. Kraft – G.W.E. Nickelsburg, The Bible and its Modern Interpreters 2, Scholars Press, Atlanta 1986, s. 287-310 (zwl. 287-289).
- Ellul D., *Le Testament d'Abraham: Mémoire et source d'imaginaire, la pesée des âmes*, „Foi et Vie” 89 (1990) s. 73-82.
- Evans C.A., *Ancient Texts for New Testament Studies. A Guide to the Background Literature*, Baker Academic, Grand Rapids 2005, s. 42-43, 509.
- Fishburne C.W., *1 Corinthians III, 10-15 and the Testament of Abraham*, „New Testament Studies” 17 (1971) s. 109-115.
- Forberg T., *Abraham in the Time of Christ*, „Svensk Exegetisk Årbook” 64 (1999) s. 114-123 (zwl. 120-121).
- Frey J.-B., *Abraham (Testament d')*, w: *Dictionnaire de la Bible. Supplément*, t. 1, red. L. Pirot, Letouzey et Ané, Paris 1928, k. 33-38.
- Gruen E.S., *Diaspora: Jews, Greeks and Romans*, Harvard University Press, Cambridge – London 2002, s. 182-212.
- Halkin F., *Manuscrits grecs de Paris. Inventaire hagiographique*, Subsidia hagiographica 44, Société des Bollandistes, Bruxelles 1968, s. 66-67, 153-154, 211-212, 227, 286 (opis rękopisów greckich Test. Abr.).
- Hannah D.D., *Michael and Christ: Michael Traditions and Angel Christology in Early Christianity*, Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe 109, Mohr Siebeck, Tübingen 1999, s. 38-40.
- Harrington D.J., *Abraham Traditions in the Testament of Abraham and in the „Rewriter Bible” of the Intertestamental Period*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 165-171.
- Harrisville R.A., *The Figure of Abraham in the Epistles of Paul. In the Footsteps of Abraham*, Edwin Mellen, San Francisco 1992, s. 65-69.
- Heide M., *The Coptic, Arabic, and Ethiopic Versions of the Testament of Abraham and the Emergence of the Testament of Isaac and Jacob*, w: „Non-Canonical” Religious Texts in Early Judaism and Early Christianity, red. L.M. McDonald – J. Charlesworth, T&T Clark, Bloomsbury 2012, s. 61-72.
- Heide M., *Das Testament Abrahams. Edition und Übersetzung der arabischen und äthiopischen Versionen*, Aethiopischen Forschungen 76, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2012, s. 1-59 (wprowadzenie).
- Helm R., *Azazel in Early Jewish Tradition*, „Andrews University Seminary Studies” 32 (1994) s. 217-226 (zwl. 222-224).
- Hezser C., *Ancient „Science Fiction”: Journeys into Space and Visions of the World in Jewish, Christian, and Greco-Roman Literature of Antiquity*, w: *Christian Origins and*

- Hellenistic Judaism. Social and Literary Contexts for the New Testament*, red. S.E. Porter – A.W. Pitts, E.J. Brill, Leiden – Boston 2013 s. 397-438 (zwl. 419-423).
- James M.R., *The Testament of Abraham. The Greek Text Now First Edited with an Introduction and Notes. With an Appendix Containing Extracts from the Arabic Version of the Testaments of Abraham, Isaac and Jacob, by W.E. Barnes*, Texts and Studies 2/2, The University Press, Cambridge 1892, s. 1-76 (wprowadzenie).
- Janssen E., *Unterweisung in lehrhafter Form*, Jüdische Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit, t. 3/2, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1975, s. 195-204 (wprowadzenie).
- Kaufmann J., *Abraham's Testament*, w: *Encyclopaedia Judaica*, t. 1, Verlag Eschkol A.-G., Berlin 1928, s. 561-565.
- Kaut T., *Lukanische 'Vorzugswörter' im Vergleich mit TestAbr TestJob und JosAs*, w: *Befreier und befreites Volk. Traditions- und redaktionsgeschichtliche Untersuchung zu Magnifikat und Benediktus im Kontext der vorlukanischen Kindheitsgeschichte*, Bonner biblische Beiträge 77, Verlag Hain, Frankfurt am Main 1990, s. 18-22, 25-26.
- Kensky M.Z., *Traying Man, Traying God. The Divine Courtroom in Early Jewish and Christian Literature*, Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe 289, Mohr Siebeck, Tübingen 2010, s. 155-179.
- Kohler K., *The Pre-Talmudic Haggada II C: The Apocalypse of Abraham and Its Kindred*, „The Jewish Quarterly Review” 7 (1895) s. 581-606.
- Kolenkow A.B., *What is the Role of the Testament in the Testament of Abraham*, „Harvard Theological Review” 67 (1974) s. 182-184.
- Kolenkow A.B., *The Genre Testament and the Testament of Abraham*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 139-152.
- Kolenkow A.B., *The Angelology of the Testament of Abraham*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 153-162.
- Kolenkow A.B., *Untimely Death: Is There a Good Time to Die?*, w: „*To Recover What Has Been Lost*”: *Essays on Eschatology, Intertextuality, and Reception History in Honor of Dale C. Allison*, red. T. Ferda – D. Frayer-Griggs – N.C. Johnson, Novum Testamentum. Supplements 183, E.J.Brill, Leiden 2020, s. 142-157.
- Kraft R.A., *Reassessing the „Recensional Problem” in the Testament of Abraham*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 121-137 (przedruk: Kraft R.A., *Exploring the Scripturesque. Jewish Texts and Their Christian Contexts*, Supplements to the Journal for the Study of Judaism 137, E.J. Brill, Leiden 2009, s. 107-127).
- Kuck D.W., *Judgement and Community Conflict. Paul's Use of Apocalyptic Judgement Language in 1 Corinthians 3:5-4:5*, Novum Testamentum Supplements 66, E.J. Brill, Leiden – New York 1992, s. 89-93.

- Kuhn P., *Offenbarungsstimmen im Antiken Judentum*, Texte und Studien zum Antiken Judentum 20, Mohr Siebeck, Tübingen 1989, s. 110-114.
- Loewestamm S.E., *The Testament of Abraham and the Texts Concerning Death of Moses*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Montana 1976, s. 219-225.
- Ludlow J.W., *The Testament of Abraham: Which Came First – Recension A or Recension B?*, „Journal for the Study of the Pseudepigrapha” 13 (2002) s. 3-15.
- Ludlow J.W., *Abraham Meets Death: Narrative Humor in the Testament of Abraham*, Journal for the Study of the Pseudepigrapha Supplement Series 41, Sheffield Academic Press, Sheffield 2002.
- Ludlow J.W., *Humor and Paradox in the Characterization of Abraham in the Testament of Abraham*, w: *Ancient Fiction: The Matrix of Early Christian and Jewish Narrative*, red. J.-A. Brant – C.W. Hedrick – C. Shea, SBL Symposium Series 32, Society of Biblical Literature, Atlanta 2005, s. 199-216.
- Ludlow J.W., *Abraham in the Old Testament Pseudepigrapha: Friend of God and Father of Fathers*, w: *Abraham in Jewish and Early Christian Literature*, red. S.A. Adams – Z. Domoney-Little, Library of Second Temple Studies 93, T&T Clark, London 2019, s. 41-58.
- MacRae G., *The Judgement Scene in the Coptic Apocalypse of Paul*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 285-288.
- Macurdy G.H., *Platonic Orphism in the Testament of Abraham*, „Journal of Biblical Literature” 61 (1942) s. 213-226.
- Martin R.A., *Syntax Criticism of the Testament of Abraham*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 95-120.
- McGonigal T.P., *„Abraham Believed God”: Genesis 15:6 and Its Use in the New Testament*, Fuller Theological Seminary 1981, s. 157-161 (diss.).
- Mędala S., *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej*, Biblioteka Zwojów, Tło Nowego Testamentu 1, The Enigma Press, Kraków 1994, s. 215-217.
- Mirguet F., *Attachment to the Body in the Greek Testament of Abraham: A Reappraisal of the Short Recension*, „Journal for the Study of the Pseudepigrapha” 19 (2010) s. 251-275.
- Mladineo N., *La versione croata glagolitica del Testamento di Abramo (I): Stato della ricerca e pubblicazione dei manoscritti inediti*, „Slovo” 65 (2015) s. 21-64.
- Munoa P.B.III, *Four Powers in Heaven: The Interpretation of Daniel 7 in the Testament of Abraham*, Journal for the Study of the Pseudepigrapha. Supplement Series 28, Sheffield Academic Press, Sheffield 1998.
- Newsome J.D., *Greeks, Romans, Jews. Currents of Culture and Belief in the New Testament World*, Trinity Press International, Philadelphia 1992, s. 356-359.

- Nickelsburg G.W.E., *Eschatology in the Testament of Abraham: A Study of the Judgment Scene in the Two Recensions*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 23-64.
- Nickelsburg G.W.E., *Structure and Message in the Testament of Abraham*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 85-93.
- Nickelsburg G.W.E., *Summary and Prospects for Future Work*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 289-298.
- Nickelsburg G.W.E., *Jewish Literature Between the Bible and the Mishnah*, Fortress, Philadelphia 1981, s. 248-253.
- Nickelsburg G.W.E., *Stories of Biblical and Early Post-Biblical Times*, w: *Jewish Writings of the Second Temple Period: Apocrypha, Pseudepigrapha, Qumran Sectarian Writings, Philo, Josephus*, red. M.E. Stone, Compendia rerum iudaicarum ad Novum Testamentum 2, Van Gorcum-Fortress, Assen – Philadelphia 1984, s. 59-64.
- Nickelsburg G.W.E., *Judgment, Life-After-Death, and Resurrection in the Apocrypha and the Non-Apocalyptic Pseudepigrapha*, w: *Judaism in Late Antiquity. 4. Death, Life-After-Death, Resurrection and the World-to-Come in the Judaism of Antiquity*, red. A.J. Avery-Peck – J. Neusner, Handbook of Oriental Studies 1/49, E.J. Brill, Leiden 1999, s. 141-162 (zwl. 159-160).
- Niebuhr K.-W., *Gesetz und Paränese. Katechismusartige Weisungsreihen in der frühjüdischen Literatur*, Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe 28, Mohr Siebeck, Tübingen 1987, s. 194-197.
- Nordheim E. von, *Die Lehre der Alten. I: Das Testament als Literaturgattung im Judentum der hellenistisch-römischen Zeit*, Arbeiten zur Literatur und Geschichte des hellenistischen Judentum 13, E.J. Brill, Leiden 1980, s. 136-170 (zwl. 140-150).
- Oegema G.S., *Zwischen Hoffnung und Gericht. Untersuchungen zur Rezeption der Apokalyptik im frühen Christentum und Judentum*, Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament 82, Neukirchener Verlag, Neukirchen 1999, s. 127-128.
- Piatelli E., *Il Testamento di Abramo (Testo apocalittico del I secolo dell'era volgare)*, „Annuario di Studi Ebraici” 2 (1964-1965) s. 111-122.
- Puech É., *La croyance des Esséniens en la vie future: immortalité, résurrection, vie éternelle? Histoire d'une croyance dans le judaïsme ancien*, t. 1, Études bibliques 21, Gabalda, Paris 1993, s. 142-145.
- Reed A.Y., *The Construction and Subversion of Patriarchal Perfection: Abraham and Exemplarity in Philo, Josephus, and the Testament of Abraham*, „Journal for the Study of Judaism” 40 (2009) s. 185-212.
- Reiser M., *Die Gerichtspredigt Jesu. Eine Untersuchung zur eschatologischen Verkündigung Jesu und ihrem frühjüdischen Hintergrund*, Neutestamentliche Abhandlungen 23, Aschendorff, Münster 1993, s. 111-117 (tł. *Jesus and Judgment: The*

- Eschatological Proclamation in Its Jewish Context*, Fortress, Minneapolis 1997, s. 123-129).
- Rosso Ubigli L., *Testamento di Abramo*, w: *Apocrifi dell'Antico Testamento*, t. 4, red. P. Sacchi, Biblica 8, Paideia, Brescia 2000, s. 17-49 (wprowadzenie).
- Rubinkiewicz R., *Wprowadzenie do apokryfów Starego Testamentu*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1987, s. 53-56.
- Sanders E.P., *Testament of Abraham (First to Second Century A.D.). A New Translation and Introduction*, w: *The Old Testament Pseudepigrapha*, t. 1: *Apocalyptic Literature & Testaments*, red. J.H. Charlesworth, Doubleday, New York 1983, s. 871-881 (wprowadzenie).
- Sanders E.P., *The Testament of Abraham*, w: *Outside the Old Testament*, red. M. de Jonge, Cambridge University Press, Cambridge 1985, s. 56-70.
- Schams C., *Jewish Scribes in the Second-Temple Period*, Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series 291, Sheffield Academic Press, Sheffield 1998, s. 205-209.
- Schein B.E., *Our Father Abraham*, Yale 1972, s. 19-92 (diss.).
- Schmidt F., *Traditions relatives à Abraham dans la littérature juive hellénistique*, „École Pratique des Hautes-Études, Section sciences religieuses” 80-81 (1971-1973) s. 321-323.
- Schmidt F., *Le monde à l'image du bouclier d'Achille: Sur la naissance et incorruptibilité du monde dans le Testament d'Abraham*, „Revue de l'histoire des religions” 185 (1974) s. 122-126.
- Schmidt F., *The Two Recensions of the Testament of Abraham: In Which Way Did the Transformation Take Place?*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 65-83.
- Schürer E., *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C.- A.D. 135). A New English Version Revised and Edited by Geza Vermes, Fergus Miller, Martin Goodman*, t. 3/2, T.&T. Clark, Edinburgh 2004, s. 761-767.
- Siegert F., *Einleitung in die hellenistisch-jüdische Literatur: Apokrypha, Pseudepigrapha und Fragmente verlorener Autorenwerke*, Walter de Gruyter, Berlin – Boston 2019, s. 302-308.
- Sigvartsen J.A., *Afterlife and Resurrection Beliefs in the Pseudepigrapha*, Jewish and Christian Texts in Contexts and Related Studies 30, T.&T. Clark, London 2019, s. 36-41.
- Simkovich M.Z., *Echoes of Universalist Testament Literature in Christian and Rabbinic Texts*, „Harvard Theological Review” 109 (2016) s. 1-32.
- Skutsch K.L., *Libramen aequum. Eine Untersuchung über die Entwicklung des Wägedenkens von der Antike bis ins christliche Mittelalter*, „Die Antike” 12 (1936) s. 49-64.

- Strotmann A., „*Mein Vater bist du*” (*Sir. 51,10*), *Zur Bedeutung der Vaterschaft Gottes in kanonischen und nichtkanonischen frühjüdischen Schriften*, Frankfurter Theologische Studien 39, Verlag Joseph Knecht, Frankfurt am Main 1991, s. 200-226.
- Turdeanu É., *Notes sur la tradition littéraire du Testament d'Abraham*, w: *Silloge bizantina in onore di Silvio Giuseppe Mercati*, Studi bizantini e neoellenici 9, Associazione nazionale per gli studi bizantini, Roma 1957, s. 405-409.
- Turdeanu É., *Le Testament d'Abraham en slave et en roumain*, „Oxford Slavonic Papers” 10 (1977) s. 1-38.
- Turdeanu É., *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament*, Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha 5, E.J. Brill, Leiden 1981, s. 201-238, 440.
- Turner N., *Testament of Abraham: A Study of Original Language, Place of Origin, Authorship and Relevance*, University of London 1953 (diss).
- Turner N., *The Testament of Abraham. Problems in Biblical Greek*, „New Testament Studies” 1 (1954-1955) s. 219-223.
- Visotzky B.L., *The Conversation of Palm Trees*, w: *Tracing the Threads: Studies in the Vitality of Jewish Pseudepigrapha*, red. J.C. Reeves, Scholars Press, Atlanta 1994, s. 205-214.
- Wahl C.A. – Bauer J.B., *Clavis librorum Veteris Testamenti apocryphorum philologica*, Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz 1972, s. 647-691.
- Ward R.B., *Abraham Traditions in Early Christianity*, w: *Studies on the Testament of Abraham*, red. G.W.E. Nickelsburg, SBL Septuagint and Cognate Studies 6, Scholars Press, Missoula 1976, s. 173-184.
- Warren M.J.C., *Human and Divine Justice in the Testament of Abraham*, w: *The Embroidered Bible: Studies in Biblical Apocrypha and Pseudepigrapha in Honour of Michael E. Stone*, red. L. DiTommaso – M. Henze – W. Adler, Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha 26, E.J. Brill, Leiden 2017, s. 928-940.
- Wills L.M., *The Jewish Novel in the Ancient World*, Cornell University Press, Ithaca 1995, s. 247-256.
- Woschitz K.M., *Parabiblica. Studien zur jüdischen Literatur in der hellenistisch-römischen Epoche: Tradierung – Vermittlung – Wandlung*, LIT Verlag, Wien 2005, s. 414-423.